

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

Демократичні перетворення, які відбуваються в нашій державі, докорінно змінюють ситуацію в системі освіти. За роки незалежності зроблено вагомі кроки щодо входження України до європейського та світового освітнього простору. Такий процес потребує модернізації всієї системи освіти та реформування її змісту відповідно до міжнародних стандартів.

З огляду на це процес модернізації системи освіти зумовлює розширення міжнародних зв'язків України, співпрацю та необхідність спілкування між країнами та народами з різними мовами та культурними традиціями, що підвищує статус іноземної мови як реально необхідного чинника в різних сферах діяльності людини, у тому числі й у майбутній професійній діяльності. Зростає мотивація вивчення іноземної мови. У зв'язку з цим реформується система навчання іноземних мов: переглядається структура ступенів навчання, оновлюється зміст, створюються авторські програми та альтернативні підручники.

На сучасному етапі кожен фахівець повинен володіти іноземною мовою на рівні, достатньому для здійснення особистісного та професійного спілкування зі своїми зарубіжними колегами, партнерами тощо.

Державний стандарт базової і повної середньої освіти, який, ґрунтуючись на основних положеннях Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти, визначає зміст навчання іноземної мови та формулює мету навчання, яка полягає в оволодінні іноземною мовою як засобом міжкультурного спілкування.

У цьому ключі проблема вдосконалення змісту освіти знаходиться в центрі уваги сучасної педагогічної науки. Численні дослідження стосуються розробки теорії конструювання та визначення принципів формування змісту освіти, аналізу компонентів навчання іноземної мови, визначення підходів до складання навчальних програм і підручників.

Проте чинна типова програма та базові підручники недостатньо спрямовані на реалізацію поставленої мети, що зумовлює необхідність перегляду змісту навчання іноземних мов. Не йдеться мова у цих нормативних документах й про методичне забезпечення змісту навчання обдарованих дітей у спеціальних мовних закладах освіти. На цьому тлі розробка методики навчання обдарованих дітей іншомовного спілкування є актуальною і своєчасною.

У сучасній психології проблема обдарованості розробляється інтенсивно в дослідженнях як зарубіжних, так і вітчизняних учених (Дж.Рензулі, Р.Стернберг, П.Торренс, Б.М.Теплов, О.В.Ковальов, Н.С.Лейтес, В.А. Крутецький, О.М.Матюшкін, В.С.Юркевич, В.Є.Чудновський, В.О.Молякота ін.).

Проблема дитячої обдарованості останнім часом викликає особливий інтерес як академічної науки, так і практики, оскільки відомості про природу цього унікального явища необхідні і для створення системи виховання та навчання обдарованих і талановитих дітей, і для сприяння розвитку потенціала обдарованості у дошкільнят, учнів та дорослих.

Проблема обдарованості взагалі та дитячої обдарованості зокрема є складною та неоднозначною. Досі немає єдиного та загальноприйнятого визначення поняття обдарованості.

На нашу думку, для розуміння сутності цього поняття, важливим є визначення обдарованості В.О. Моляко, згідно з яким "обдарованість – це система, компонентами якої є: біофізіологічні, анатомо-фізіологічні задатки; сенсорно-перцептивні блоки (їх характеристики – підвищена чутливість); інтелектуальні й розумові можливості (їх призначення оцінювати нові ситуації й вирішувати нові проблеми); емоційно-вольові структури (визначення тривалих домінантних ситуацій та їх штучна підтримка); високий рівень продукування нових образів, фантазія, уява тощо" [4].

Що стосується проблеми обдарованості психологу, вчителю, вихователю, батькам потрібно знайти відповіді на важливі питання про те, що таке обдарованість; чим вона зумовлена; які риси відрізняють обдаровану дитину від звичайної, здібної; які проблеми виникають у таких дітей та як їх вирішувати; які критерії визначення та діагностики обдарованості дитини; як впливає соціум та зміст шкільної освіти на розвиток дитячої обдарованості тощо.

Одним із важливих питань обдарованості дітей є проблема особливостей її прояву саме в дитячому віці (Н. Лейтес, О. Кульчицька,

А. Савенковта ін.). За частотою випадків раннього прояву обдарованості

(за Дж.Селлі) на першому місці стоїть музична, далі - у сфері живопису, скульптури і тільки потім - у галузі природознавства і філософії. Чим "вужчою" є обдарованість, тим раніше вона виявляється.

Оскільки інтелектуальний її прояв не належить до спеціальних здібностей, тому говорити про інтелектуальну обдарованість можливо тільки стосовно віддалених від народження стадій розвитку дитини. Таким чином, ідентифікувати дитину як інтелектуально необдаровану у віці не тільки 6-7 років, а й у віці 10-11 років не варто. Для цього процесу потрібен час, збагачене та варіативне предметне середовище, справа, яка б захоплювала дитину, активні зусилля з вдосконалення власних здібностей, авторитетний обдарований дорослий, якісне та індивідуалізоване навчання, а також цілий ряд факторів взаємодії дитини з навколишнім світом.

Серед особливостей прояву обдарованості в дитячому віці можна відзначити те, що вона може бути реальністю - чіткою, всім зрозумілою, а може бути потенційною формою; проявом різних форм дисинхронії, які виявляються на двох рівнях: зовнішньому (соціальному) і внутрішньому. Соціальна дисинхронія виражена в розриві між обдарованою дитиною і середовищем. Засобом її подолання є особистісно-орієнтований підхід. Складніше з внутрішньою дисинхронією, яка передбачає обговорення проблеми невідповідності рівнів розвитку окремих функцій або незбалансованого розвитку окремих здібностей.

Дослідження обдарованості характеризується складністю та суперечностями, проте останнім часом спостерігаються тенденції до інтеграції різноманітних підходів, підставу для яких дають нові осмислення цього поняття, адже воно відбувається на рівні системи, охоплюючи всі грані особистості. Вивчення обдарованості через особистість, як вважає В.О. Моляко є "одним із плідних шляхів вивчення творчості в цілому, оскільки вона завжди унікальна й суто особистісна" [4].

Уже в шкільному віці дітей поділяють на три категорії: обдаровані, звичайні, зі зниженими інтелектуальними здібностями. У зв'язку з цим процес навчання будується на принципі диференціації та індивідуалізації, згідно з яким учнів групують на основі явних інтелектуальних здібностей. За таким принципом були відкриті навчальні заклади для обдарованих дітей (ліцеї, гімназії, колеґіуми, коледжі). Учні, які проявляють здібності у вивченні окремих шкільних предметів, навчаються в профільних класах. При цьому організація навчання талановитих дітей, у порівнянні з їхніми однолітками, відбувається також на принципах індивідуального та диференційного підходів.

На нашу думку, основним критерієм роботи з обдарованими дітьми є адекватність у підборі навчально-виховних програм, розробки методик навчання обдарованих дітей. Вони повинні якісно відрізнятися від програм, які розраховані на дітей з середніми можливостями. Але ця різниця не повинна здійснюватися за рахунок збільшення обсягу навчального матеріалу, темпів навчання, використання більш складних завдань.

Що стосується якісних особливостей навчання обдарованих дітей, учителі повинні:

- 1) виходити за грані загальноприйнятої програми;
- 2) урахувувати специфіку інтересів учнів;
- 3) знати їх стиль засвоєння знань;
- 4) не обмежувати прагнення учнів поглиблювати свої знання з тієї чи іншої проблеми [3].

Ураховуючи особливості дітей більш старшого віку, структура навчальних програм для обдарованих дітей може бути поповнена можливою корекцією самими учнями.

При цьому необхідно пам'ятати, що кожна дитина неповторна, тому для створення адекватної програми треба спочатку визначити рівень пізнавальних здібностей дітей.

Розвиток цих здібностей і навичок обдарованої дитини тісно пов'язаний з творчим застосуванням їх на практиці. Пізнавальні здібності є тим фундаментом, на основі якого можна реалізувати свій креативний потенціал. Саме на це повинно бути спрямовано навчальний процес з іноземної мови.

Власний досвід роботи засвідчує значні труднощі, пов'язані з відсутністю відповідних засобів, які б відображали сучасний зміст навчального предмета "Іноземна мова" щодо навчання обдарованих дітей, розкривали їх потенціал та здібності.

Оволодіння обдарованими дітьми іншомовною компетенцією, на нашу думку, треба забезпечити через використання сучасних навчальних посібників; автентичних матеріалів (підручників, аудіо - і відеоматеріалів), медіа джерел; розробок авторських і комп'ютерних програм. Започатковані вчителями-практиками, методистами авторські програми, забезпечують інтерактивний режим навчання англійської мови на етапі середньої школи: мультимедійні комплекси розвивають лінгвістичну та комунікативну компетенції; програми створюють ліпші умови для здійснення індивідуального підходу до учнів (виявлення слабких місць у знаннях кожного учня створює сприятливі умови для їх усунення).

Практичному опануванню учнями мовленнєвими уміями на рівні, достатньому для здійснення іншомовного спілкування, у чотирьох видах діяльності та в типових комунікативних ситуаціях, надано провідного значення на початковому та середньому етапах вивчення англійської мови.

Серед основних принципів навчання обдарованих учнів іншомовного спілкування виступають: комунікативна спрямованість; особистісна орієнтація; автономія учня, інтегроване навчання різних видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання та письмо).

Зарубіжний досвід викладання іноземних мов засвідчує, що в закордонній школі найчастіше використовують такі форми навчання обдарованих дітей, як: прискорене навчання; збагачене навчання; розподіл за потоками, сетами, бендами; створення спеціальних класів і спеціальних шкіл для обдарованих дітей (відокремлене та спеціальне навчання). Розглянемо детальніше їх.

Прискорене навчання - враховує здатність обдарованих дітей швидко засвоювати навчальний матеріал; може відбуватися завдяки більш ранньому початку навчання дитини у школі, "перестрибуванню" через класи, переходу до старшої вікової групи (але тільки з деяких предметів), більш ранньому вивченню курсу (який пізніше вивчатиметься всім класом), тимчасовому переведенню обдарованих учнів у спеціальну групу. Але такий темп навчання нерідко породжує нові проблеми, оскільки інтелектуальна перевага дитини не завжди супроводжується психологічною зрілістю. Часто виявляються прогалини у знаннях дитини, які стають помітними на більш пізніх стадіях навчання.

Збагачене навчання використовують у роботі з класами, в які підібрані діти з різними здібностями. Збагачена якісно програма має бути гнучкою, передбачати розвиток продуктивного мислення, індивідуальний підхід при її використанні, створювати умови, за яких учень міг би навчатися з притаманною йому швидкістю, самостійно вибирати навчальний матеріал, методи навчання.

Розподіл за потоками, сетами, бендами - передбачає розподіл дітей на однорідні групи (потоки). У таких групах діти не відчувають дискомфорту, спричиненого конкуренцією, темп навчання відповідає їх здібностям, є більше можливостей для надання допомоги тим, хто її потребує. Але з часом ці групи знову стають неоднорідними, виникають проблеми, зумовлені внутрішньою диференціацією. Серед негативних рис такого підходу — відбір до груп за соціальними критеріями, зниження мотивації у навчанні, послаблення почуття змагання в класі.

Створення спеціальних класів і спеціальних шкіл для обдарованих дітей, обумовлене тим, що обдаровані діти краще почуваються з рівними собі за інтелектуальним розвитком. Проте більшість зарубіжних учених вважають це недоцільним, оскільки за такої форми навчання певною мірою відбувається соціальна дезінтеграція обдарованих особистостей: навчання ізольовано від однолітків може мати негативні наслідки для їх загального, соціального та емоційного розвитку.

Робота з обдарованими дітьми вимагає належної змістової наповненості занять, зорієнтованості на новизну інформації та різноманітні види пошукової, розвиваючої, творчої діяльності. Вона під силу висококваліфікованим, небайдужим до свого предмета вчителям, які створюють сприятливі умови для навчання таких учнів, розробляють новітні технології навчання, експериментальні програми.

Навчання обдарованих учнів повинно відбуватися за спеціальними програмами, які акцентують увагу на певних сильних сторонах особистості (посилююча модель), або на слабких (коригуюча модель), посилюють сильні сторони, щоб компенсувати слабкі (компенсуюча модель) [2].

М.Карне, А.Шведел і С.Ліннемайер виділили деякі основні принципи складання програм для обдарованих дітей:

1. Кожна дитина неповторна. Необхідно виділити сильні та слабкі сторони кожної дитини та скласти програми, що відповідають її потребам.
2. Обдаровані діти дуже критичні до себе і часом відрізняються несприятливим "Я-образом". Необхідно допомогти їм знайти реалістичне уявлення про себе. Особливо важливо згладити невідповідність між високим інтелектуальним розвитком і доступними руховими навичками.
3. Родина відіграє найважливішу роль в освіті обдарованої дитини, тому вона повинна працювати в тісному контакті зі школою.
4. Оскільки обдарованих дітей відрізняє широка сфера інтересів, програма повинна включати різноманітний матеріал, збалансований і сприятливий їх усебічному розвитку (в емоційному плані й у сфері спілкування).
5. Обдарована дитина, яка навчається в одній групі із "середніми" дітьми, повинна мати можливість спілкуватися з настільки ж розвиненими однолітками.
6. Керувати програмою навчання обдарованих дітей повинна людина, яка має спеціальну підготовку й відповідний досвід роботи.
7. Невід'ємна частина програми - система її оцінки. Важливо визначити, якою мірою дитина досягає поставлених цілей. У такий спосіб можна виявити слабкі місця програми й визначити, наскільки вона задовольняє потреби дитини. Тому повинна мати місце добре організована, ефективна й постійно діюча система виявлення обдарованості, в якій беруть участь і батьки.
8. Щоб забезпечити поступальний хід розвитку, програма повинна передбачати оптимальний і плановий перехід дитини з одного рівня на інший. Це вимагає спільних зусиль адміністрації, учителів і батьків.
9. Одного інтелекту в житті недостатньо, тому програма повинна розвивати цілеспрямованість, наполегливість і бажання довести справу до кінця.
10. Програма повинна передбачати розвиток творчих здібностей дитини [5].

На нашу думку, в основу створення такої програми для обдарованих учнів повинні бути покладені наступні принципи: комунікативна спрямованість навчання (досягнення учнями рівня комунікативної компетенції, достатньої для спілкування в будь-яких комунікативних сферах у чотирьох його видах: аудіюванні, читанні, говорінні, письмі); автономія учня і його професійного зростання, яке досягається за допомогою формування навчальних умінь; наступність; послідовність; спіралеподібна прогресивність; інтегративність; розвиток особистості; індивідуалізація й гуманізація навчання.

Серед методів навчання обдарованих учнів мають превалювати самостійна робота, пошуковий і дослідницький підходи до засвоєних знань, умінь і навичок. Контроль за їх навчанням повинен стимулювати поглиблене вивчення, систематизацію, класифікацію навчального матеріалу, перенесення знань у нові ситуації, розвиток творчих елементів у їх навчанні. Домашні завдання повинні мати творчий характер.

Перелічені методи доповнюються системою позакласної та позашкільної роботи: виконання учнем позанавчальних завдань; заняття в наукових товариствах; відвідування гуртка або участь у тематичних масових заходах (вечорах любителів літератури, історії та ін.); огляди-конкурси художньої творчості, зустрічі з ученими тощо.

Індивідуальні форми позакласної роботи передбачають виконання різноманітних завдань, участь в очних і заочних олімпіадах, конкурсах на кращу науково-дослідну роботу. Учителі повинні послідовно стежити за розвитком інтересів і нахилів учнів, допомагати їм в обранні профілю позашкільних занять.

На жаль традиційна система навчання не може забезпечити розвиток творчого потенціалу обдарованої дитини, тому на нашу думку занурення дітей до науково-дослідної роботи (МАН, олімпіади, конкурси наукових робіт) підвищення рівня володіння іноземними мовами (стажування в країні, мова якої вивчається, навчання за участю носіїв мови, екзамен на рівень європейського сертифіката) сприяють реалізації цього процесу.

Помітна роль у розвитку інтелектуальної сфери обдарованих дітей належить Малій академії наук України. У 27 її територіальних відділеннях навчається до 30 тисяч учнів шкіл та профтехучилищ. Працюють з ними вчені з більш як 35 вищих закладів освіти та наукових установ НАН України. Беручи участь у такій роботі, обдарована дитина усвідомлює цінність своєї особистості, набуває впевненості у своїх силах та переконується у своїх можливостях у навчанні, яке має активний та творчий характер.

Авторська програма, започаткована нами, акцентує увагу на відносно новому, інтегративному принципі навчання іншомовного мовлення і пропонує метод проектів як один із підходів до формування й розвитку автономності учня від викладача в процесі вивчення предмета. Проект, який можна виконати індивідуально або колективно, моделює ситуацію реального життя (реальний цілісний контекст спілкування), де поєднуються мовленнєва й немовленнєва дії, вербальні й невербальні засоби спілкування, візуальна та звукова репрезентація подій і ситуацій.

Проектному методу притаманні такі особливості: робота в малих групах з метою пошуку спільного рішення, з наступним обговоренням: виконання завдань, які виходять за межі навчальної програми, що, у свою чергу, сприяє розвитку професійних здібностей учнів; природна інтеграція - базових навичок та вмінь, розвиток міжкультурної компетенції: реалізація міжпредметних зв'язків та фонових знань у процесі розв'язання проблеми.

Започаткована нами авторська програма рекомендує різноманітні варіанти проектів: міні-журнали про екзотичних тварин зі статтями, фотографіями й малюнками: проект будинку майбутнього зі схемами та планами; створення коміксів; рольові ігри: "прес-конференцію", "інтерв'ю" тощо. Презентувати проект можна в найрізноманітніших формах (виступ, доповідь, демонстрація, виставка, драматизація тощо). Метод проектів сприяє формуванню соціокультурної й соціолінгвістичної компетенції розвиває творчий потенціал учнів, підвищує рівень їхньої самооцінки, розвиває комунікативні навички. Крім того, комунікативна орієнтованість проектного методу дає змогу активно використовувати такі лінгво-методичні принципи комунікативного підходу: практична спрямованість: використання максимальної кількості каналів прийому і обробки інформації; розвиток мотивації учнів; розвиток навичок автономного навчання.

Започаткована нами авторська програма "Компаративний аналіз культури англійських країн (Великобританії, США, Австралії, Південної Африки) і України" спрямована на розвиток соціокультурної та лінгвокраїнознавчої компетенції обдарованих учнів ліцеїв, гімназій та шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови.

Мета курсу: активізація знань граматичного та лексичного матеріалу, передбаченого програмою, розвиток творчих здібностей обдарованих учнів.

Завдання курсу:

- **Методичні:** оволодіти умінням усно та письмово фіксувати і передавати інформацію різного обсягу і характеру.
- **Пізнавальні:** сприяти розвитку краєзнавчих знань учнів про культуру, літературу, мистецтво Великобританії, США та України; ознайомити їх з проблемами сучасної кінематографії, поп-музики, сучасного драматичного театру, балету; збагачувати свій світогляд, розвивати пізнавальну активність і творчий потенціал з метою формування у обдарованих дітей комунікативної компетенції.
- **Практичні:** розвивати навички говоріння (монолог, діалог, полілог); розвинути мовленнєву реакцію.

Зміст курсу складає комплекс знань, умінь, навичок та компетентностей, які входять до програми з підготовки учнів за європейським рівнем B1, B1+, B2.

Програма розроблена за кредитно-модульною системою: змістові модулі, практичні модулі, модулі самостійної роботи, підсумкові теки.

Значна увага у програмі приділяється самостійній та індивідуальній роботі, яка здійснюється в формі творчих завдань: проекти, доповіді, твори, рольові ігри, драматизація, розробка реклами, складання тем тощо.

Тематика занять різноманітна і цікава. Учні поглиблюють свої знання про культуру різних англомовних країн:

- культурні різноманітності повсякденного життя у Великобританії, США та Україні;
- чотири нації Об'єднаного Королівства у порівнянні з багатонаціональною Америкою та Україною;
- природні катастрофи та їх усунення в Україні, Великобританії та Канаді;
- популярна музика в США, Ірландії, Джамайці та Південній Африці;
- ексклюзивний тижневий тур по історії Англії, Австралії та України;
- особливості політичного устрою та правової системи Великобританії, США та України;
- двомовна освіта в Канаді та Уельсі;
- втеча від стресового життя;
- зв'язок життя і телебачення;
- сучасне мистецтво;
- молоді таланти;
- музичні традиції Великобританії та України;
- як нові технології впливають на стандартну мову;
- проблеми імміграції та громадянства в США;
- літературна творчість відомих письменників англомовних країн у порівнянні з творчістю українських письменників.

Для більш ефективного вивчення курсу рекомендуємо нестандартні форми проведення занять, такі як: диспути з обговоренням літературних творів, вистав, "мікрофон", "акваріум", драматизація тощо.

Заняття забезпечені навчально-методичним супроводом: перегляд фільмів, записи класичної та естрадної музики, спілкування з носіями мови в режимі он-лайн і в чатах.

Формами перевірки засвоєного матеріалу є різноманітні завдання: вікторини, колоквиум, письмові контрольні роботи, які можна проводити у груповому та індивідуальному режимі.

Запропонований нами курс сприяє оволодінню вмінням усно та письмово передавати інформацію різного обсягу і характеру, розвиває краєзнавчі знання учнів про культуру, літературу, мистецтво Великобританії, США та України, допомагає обдарованим учням збагачувати свій світогляд та формувати комунікативну компетенцію, а також розвиває навички говоріння та мовленнєву реакцію.

Таким чином навчання обдарованих дітей іншомовного спілкування доцільно проводити виходячи за грані загальноприйнятої програми, враховуючи специфіку інтересів учнів та стиль засвоєння знань, треба не обмежувати прагнення учнів поглиблювати свої знання, створювати сприятливі умови для навчання обдарованих учнів; розробляти новітні технології навчання, спеціальні програми, які акцентують увагу на певних сильних або на слабких сторонах особистості; забезпечити належну змістову наповненість занять, зорієнтованість на новизну інформації та різноманітні види науково-дослідної, пошукової, розвиваючої, творчої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Лейтес Н.С.* О признаках детской одаренности / Н.С. Лейтес // Вопросы психологии. – 2003. – №4.
2. *Лейтес Н.С.* Психология одаренности детей и подростков / Н.С. Лейтес. – М.: Изд. центр "Академия", 1996.
3. *Матюшин А.М.* Учитель для одаренных / А.М. Матюшин, Е.Л. Яковлев. – М., 1991.
4. *Моляко В.А.* Проблема психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности / В.А. Моляко // Вопросы психологии. – 1994. – № 5. – С.86-95.
5. *Розенова М.* Обдаровані діти: психологічні проблеми розвитку, навчання й виховання / М. Розенова // Підручник для директора. – 2008. – № 6.

Подано до редакції 15.02.10

РЕЗЮМЕ

У статті розглядається методика розробки програм для навчання обдарованих дітей іншомовного спілкування, зміна форми проведення занять, враховуючи феномен обдарованості.

Ключові слова: обдаровані діти, зміст навчання, проектні технології, авторські програми.

Н.В. Кузнецова

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ ОДАРЕННЫХ ДЕТЕЙ ИНОЯЗЫЧНОМУ ОБЩЕНИЮ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается методика разработки программ для обучения одаренных детей иностранному языку, смена формы проведения уроков, учитывая феномен одаренности.

Ключевые слова: одаренные дети, содержание обучения, проектные технологии, авторские программы.

N.V. Kuznetsova

METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION TO GIFTED CHILDREN

SUMMARY

The article analyzes methods of elaborating programs for teaching foreign languages to gifted children; considers changing forms of conducting lessons due to the phenomenon of talent.

Keywords: gifted children, educational contents, project technologies, original programs.